

Мета: з'ясувати причини виникнення українського козацтва; ознайомитись з подіями, що спричинили появу перших січей та діяльністю Дмитра Вишневецького; схарактеризувати життя й побут козаків.

Основні поняття й терміни: козак, Дике Поле, Дніпровський Низ, Великий Луг, Запорожжя.

Основні дати: 1489, 1492 р. — перша писемна згадка в історичних джерелах про українських козаків; 50-ті рр. XVI ст. — спорудження Дмитром Вишневецьким замку на о. Мала Хортиця.

Козацтво — від XV—XVI ст. збірна назва козаків в Україні й порубіжних державах.

Слово «**козак**» тюркського походження, що означає «вільна людина», «страж», «конвоїр», «воїн-найманець», «шукач пригод» тощо. Воно вживалося стосовно вільних людей, які населяли південноукраїнські степи.

Передумови виникнення козацтва були пов'язані з історичною ситуацією на українських землях наприкінці XVI ст. У той час південно-східна межа розселення українців досягала так званого Дикого Поля — необжитих осілим населенням степів між Доном, Верхньою Окою й лівими протоками Десни та Дніпра. Це був великий масив вільних земель, що фактично не належав жодній державі. Природні умови Дикого Поля були надзвичайно сприятливі для господарської діяльності людини.

Українське козацтво	
<p>Передумови виникнення</p> <p>Досвід освоєння південних степових територій ватагами ухадників. Наявність великого масиву вільних земель зі сприятливими умовами для господарської діяльності — Дике поле. Прагнення людей до переселення на вільні землі в пошуках кращої долі</p>	<p>Причини формування</p> <p>Нездатність Речі Посполитої захистити українські землі від набігів татар. В окремих випадках організаторська роль міщан, прикордонних землевласників та урядовців. Посилення соціального і релігійного гноблення, запровадження кріпацтва</p>

Дніпровський Низ — терени з обох боків Дніпра, розташовані за його порогами.

Великий Луг — заплава Дніпра, що простягалася з обох його боків від о. Хортиця приблизно на 100 км і завширшки від 3 до 25 км. Загальна площа — понад мільйон десятин землі. Нині майже вся територія Великого Лугу затоплена штучним Каховським морем.

Запорожжя — землі в нижній течії Дніпра на південь від Дніпровських порогів.

Назва «**Січ**» походить від слова «сікти», «рубати» і використовувалася спочатку для позначення оборонного укріплення з дерева і хмизу. Відомі на сьогодні історичні джерела не дозволяють остаточно визначити, коли виникла перша Січ. Перша писемна згадка про Запорозьку Січ з'являється в 1551 р. у хроніці польського історика Мартина Бельського, де

міститься повідомлення, що в першій половині XVI ст. на Хортиці збиралися козаки для нагляду за переправами, промислом і боротьби з татарами. Для пізнішого часу джерела дозволяють вважати першою з відомих Запорозьких Січей козацьку фортецю, зведену в 50-х рр. XVI ст. на острові Хортиця відомим українським князем Дмитром Вишневецьким.

Покозачення — перехід представників різних верств українського суспільства до козацтва як один зі способів зміни свого соціального стану.

Низове козацтво — назва, що вживалася стосовно козаків-запорожців, які селилися в нижній течії Дніпра.

У першій половині XVI ст. в соціальній структурі населення України поступово збільшувалася кількість козацтва, яке перетворювалося в окремий міжстановий прошарок. Козакування як побутове явище ставало звичним для українського суспільства XVI ст. Із південноукраїнських замків і сіл рушали до степу ватаги шукачів легкої здобичі. Спочатку «ходити в козацтво» означало, насамперед, рушати на Дніпровський Низ («на низ») по здобич. Пізніше, коли козацтво стало перш за все протидіяти в українському прикордонні набігам татарів, «козацьким хлібом» стали називати воєнну службу. Звичні до військової справи козаки також наймалися на воєнну службу до іноземних володарів.

Умови життя козаків-уходників, які склалися в степах Дикого Поля, були суворими й простими, вимагали фізичної витривалості, здатності витримувати холод і спеку, нестатки воєнного життя. Жили вони в саморобних куренях, сплетених з очерету і вкритих кінськими шкурами. Одяг простих козаків був із домотканого сукна й полотна. Із нього шили широкі шаровари, сорочку, поверх яких одягалися широкополі кобеняки та киреї, що підперізувалися поясом. Взуттям слугували чоботи, а головним убором — шапка.

Козацька їжа була невибагливою, але поживною. Вони готували саламаху, тетерю, щербу — варені страви з пшона, житнього борошна й риби, уживали в їжу смажену дичину і в'ялену рибу. Козацьке життя було дуже насиченим, адже все вони робили своїми руками. Заняття різноманітними промислами поєднувалися з воєнною службою, лагодженням зброї і спорядження, приготуванням їжі, запасів для походів. Проте в короткі хвилини дозвілля козаки любили заспівати пісню, послухати гру на кобзі або затанцювати.

По завершенні воєнних походів козацькі загони поверталися з Дніпровського Низу на відпочинок додому. Незважаючи на те, що козаки захищали прикордоння від татарських нападів, литовська й польська влада часто не схвалювала їхніх дій. Нападаючи на володіння турецького султана й кримського хана, вони створювали чимало проблем великому князеві литовському й польському королю. Тому на старост південних пристепових районів Київського і Брацлавського воєводств покладалися обов'язки контролювати козаків, щоб не допускати їх збору й самостійних походів проти татар.

Домашнє завдання: Опрацювати § 3 та виконати в зошиті завдання з листа самоконтролю до уроку №4